Koninklijke Vereniging voor Nederlandse Muziekgeschiedenis

Een belangrijk werk

Author(s): Jacques Hartog

Source: *Tijdschrift der Vereeniging voor Noord-Nederlands Muziekgeschiedenis*, Deel 4, 2de Stuk (1892), pp. 89-96

Published by: [Koninklijke Vereniging voor Nederlandse Muziekgeschiedenis](#)

Stable URL: <http://www.jstor.org/stable/947709>

Accessed: 22/06/2014 03:11

Your use of the JSTOR archive indicates your acceptance of the Terms & Conditions of Use, available at <http://www.jstor.org/page/info/about/policies/terms.jsp>

JSTOR is a not-for-profit service that helps scholars, researchers, and students discover, use, and build upon a wide range of content in a trusted digital archive. We use information technology and tools to increase productivity and facilitate new forms of scholarship. For more information about JSTOR, please contact support@jstor.org.

Koninklijke Vereniging voor Nederlandse Muziekgeschiedenis is collaborating with JSTOR to digitize, preserve and extend access to *Tijdschrift der Vereeniging voor Noord-Nederlands Muziekgeschiedenis*.

<http://www.jstor.org>

EEN BELANGRIJK WERK.

Het werk, dat ik als „belangrijk” beschouw, bevat zooveel interessants, is met zoóveel zaakkennis en zoó zorgvuldig saamgebracht, dat het groot onrecht zou wezen als niet in vak- en andere bladen, alsmede in tijdschriften de aandacht er ernstig op werd gevestigd.

Te meer wensch ik dit te doen daar het een Nederlander is die op zijn gebied bijzonder uitmunt en bij alle, die de heerlijke muzikale kunst met meer dan gewone belangstelling beoefenen en bestudeeren, zeer gunstig bekend staat.

Ik doel hier op PAUL DE WIT te Leipzig.

Het is meen ik niet onbelangrijk een kort stukje omtrent zijn biographie hier in te lasschen, te meer daar, voor zoover ik kon nagaan, niet één der vele lexica breedere bijzonderheden omtrent genoemden landgenoot behelst.

Hij werd 4 Januari 1852 te Maastricht geboren. Zijne ouders, die hem voor den koopmansstand hadden bestemd, lieten evenwel toe dat hij tot ontspanning muziek beoefende; zijn lievelingsinstrument was de violoncelle, waarop hij te gelijk met den bekenden cellist JOSEPH HOLLMAN — ook Maastrichtenaar van geboorte — te Maastricht het eerste onderricht ontving. Toen zijn onderwijzer stierf, ging hij eenmaal 's weeks naar Luik om in het Conservatorium aldaar zich verder op zijn instrument te bekwamen. Het degelijk onderwijs door hem genoten, deed hem steeds warmer en warmer voelen voor de kunst. Maar hoe hooger zijn genot en zijne liefde voor haar stegen, des te meer moeilijkheden rezen er tusschen hem en zijne ouders, die met leede oogen den hartstocht voor de muziek in het gemoed huns zoons zagen gloeien en groeien. Het gevolg hiervan was,

dat hij in het jaar 1879 naar Leipzig vertrok als volontair in den toen reeds beroemden muziekhandel der nog aldaar bestaande firma C. F. KAHNT. Daar verrijkte hij zijn kennis met alles wat in verband staat tot het uitgeversgebied; langs dien weg rijpte in hem de gedachte de „Zeitung für Instrumentenbau” op te richten. Hierbij vond hij een krachtigen steun in den persoon van OSCAR LAFFERT. Sedert diens overlijden is PAUL DE WIT de eenige redacteur en uitgever tevens der nog steeds algemeen geroemde belangrijke Zeitung.

PAUL DE WIT is de man die sedert 1883 — het jaar waarin zijn lust tot verzamelen van muziekinstrumenten begon te ontwaken — getracht heeft de oude, beroemde en eertijds beminde Viola da Gamba — sedert het einde der 18de eeuw door de violoncelle verdrongen — weer in vroegere eer en luister te herstellen en haar weer in de concertzaal de aangewezen plaats te doen hernemen. In de jaren 1884 en 1885 bezocht DE WIT meermalen ons land en werd zijn spel op de Viola da Gamba toen gaarne gehoord en bewonderd; daarna trad hij te Brussel op in een historisch concert van het Conservatorium aldaar; vervolgens in verschillende groote steden van Duitschland, tot hij in 1886 zich ten slotte verplicht gevoelde af te zien van het optreden in het openbaar, eensdeels omdat zijn werkkring en zijne werkzaamheden ten behoeve zijner grootsche verzameling zich zeer — veel meer dan hij mocht vermoeden — uitbreidden en anderdeels omdat hem bleek dat er vermoedelijk weinig kans zou zijn de eertijds hooggeachtte Viola da Gamba weer in vroegere eer te doen herstellen, aangezien er voor dit instrument om zoo te zeggen te weinig of geen literatuur bestond.

Van dien tijd af legde hij zich bijzonder toe op het verzamelen van oude en zeldzame muziekinstrumenten. Dit doel heeft hij volkomen bereikt; en al moge men met een zeker recht wijzen op de hoogst belangrijke tevens complete verzameling, waarop het Conservatoire te Brussel den welverdienden roem draagt, niet minder moge dit gelden van de allerprachtigste verzameling door onzen — (laat ik hem maar zoo noemen, want ik ben er altijd trotsch op en verheug mij te zeer als de Nederlanders, die in het buitenland vertoeven, zich en ons goed vaderland tot roem en eer verstrekken) — PAUL DE WIT na jaren arbeids bijeengebracht.

Echter niet zonder slag of stoot heeft de ijverig zoekende, de werkelijk wetenschappelijke musicus DE WIT, zijn collectie verzameld. Offering van tijd en geld — van *veel* tijd, van *veel* geld zelfs — was noodzakelijk verbonden aan zijn ernstig streven, aan zijn zeldzaam schoon doel.

Reizen door de halve wereld; een rusteloos zoeken en vorschen in en op plaatsen en plaatsjes die het allerminst deden verwachten; zolders, kelders, bibliotheken, magazijnen enz. doorsnuffelen; moeilijkheden, onaangenaamheden van allerlei aard verduren en verdragen; bittere teleurstelling ondervinden; dit alles en nog veel meer wellicht was zijn lot, het lot van den vorscher en ontdekker.

Maar met het onwrikbare voornemen, het doel niet uit het oog te verliezen, en met de overtuiging uit zijn veelomvattende kennis en scherpe, juiste blik op dit breede veld der muzikale kunst, steeds nieuwe kracht te zullen putten om te kunnen en te zullen overwinnen alles wat storend hem in den weg trad, vervolgde hij zijn reizen. Langs dit moeilijke pad heeft hij menig schoon, onwillekeurig steeds veronachtzaamd stuk, aan de vergetelheid ontrukkt; menig interessant kostbaar instrument voor verval behoed.

Slechts aan een dergelijke koortsachtige, rusteloze werkzaamheid heeft hij het groote succes te danken, want zijn verzameling groeide zóó spoedig aan dat de *eerste* collectie, die hij reeds in 1888 aan de Deutsche regeering verkocht, uit circa 350 gave exemplaren bestond.

Zijn ijver was echter niet verflauwd; te meer was dit niet het geval daar het hem bleek, dat zijn naam niet alleen in de vier windstreken van Europa, maar ook ver daarbuiten bekend was. Deze bekendheid, laat ik liever zeggen vermaardheid, opende hem van lieverlede als van zelf steeds meer wegen en bronnen; meermalen kwam het diensvolgens voor, dat niet *hij* de zoekende was, maar men *hem* zocht, en vaak kwam hij zodoende tot nieuwe ontdekkingen, waarbij het wel eens gebeurde, dat hij als het ware als voor een ruïne stond, waarvan hij de verschillende deelen en deeltjes behoedzaam in een zak bijeenbond, wilden ze niet te loor gaan, om later in zijn bedrijvige werkplaats te Leipzig behoorlijk te worden ineengezet. En ziet! hij bewees dáár de handige, kundige fabrikant te zijn, en bracht zodoende menig zeer oud, tevens vergeten instrument

weer in zoodanigen tevens bespeelbaren staat, dat het den toets van het scherpste onderzoek der deskundigen ter dege kon doorstaan.

Reeds in 1890 was hij zóóver gevorderd, dat hij aan den Duit-schen Staat weer een *tweede* collectie van ruim 370 nummers verkocht. Onder dit cijfer waren slechts enkele duplicaten van de eerste zending. De Deutsche Regeering bezit dus in de korte tijdruimte van 1888—1890 ruim 700 instrumenten door bemiddeling van PAUL DE WIT.

Toen ik een paar jaren geleden te Berlijn moeite deed deze groote verzameling nader te bezien en te bestudeeren, werd mij medegedeeld dat het geheel nog slechts bij wijze van magazijn opeengestapeld was geborgen in de vroegere Bauacademie. Sedert zocht men naar een geschikte persoonlijkheid, wien men de regeling en het beheer van deze massa zou kunnen overlaten. Daartoe is sedert onlangs benoemd de jeugdige intelligente Dr. OSCAR FLEISCHER, die reeds in korten tijd met de geheele zaak zeer vertrouwd was en er een goeden catalogus (1 Mark) van heeft saamgesteld, die met hetgeen er reeds voorhanden was, ruim 1600 nummers bevat.

Men heeft het goede voornemen om in het gebouw van de Königl. Hochschule een geschikte gelegenheid te maken, om de geheele verzameling naar regel en eisch dáár te kunnen étaleeren zooals het behoort te zijn.

Buiten en behalve de beide genoemde zendingen naar Berlijn, hield DE WIT nog verschillende hoogst zeldzame instrumenten over, die hij in zijn eigen woning bewaart en *in het geheel niet* wenscht te verkoopen. Deze kleinere, maakte weer de grondslag uit voor zijn *derde* collectie, die nog steeds zeer aangroeit en ook reeds een belangrijke omvang heeft verkregen, want nog heeft de lust tot reizen „in aller Herrn Länder” hem niet verlaten en nog steeds vindt hij instrumenten van zeldzamen aard. Onvermoeid blijft hem ook de lust, om zoo noodig het gevondene in zijn fabriek weer te brengen in den staat, zoo als hij *vermoedt*, of met behulp van vroegere of latere beschrijvingen *zeker* weet, dat het geweest moet zijn. Aan zijn werkplaats heeft hij dan trouwens ook verbonden, niet alleen vakhandwerkers, maar ook zulke die tevens denken en met zaakkennis het zeldzaamste instrument weten te behandelen en te herstellen.

Nu zou men meenen dat deze waarlijk zeldzame inrichting van

PAUL DE WIT (hij bezit nu nog meer dan 350 instrumenten) zeer druk wordt bezocht! — Dit is in het geheel niet het geval. Hoogst zelden dwaalt er een leerling van het beroemde Conservatorium heen. En gebeurde het wel eens dat de een of andere pianist zich daar vertoonde, dan trommelde deze met zóóveel geweld, met een echte „Lisztaanslag”, zóódanig op de Spinett of op andere dergelijke oude, teere instrumenten, dat niet alleen het instrument beschadigd werd en DE WIT moeite en kosten op nieuw had, maar dat hem daardoor duidelijk bleek, hoe de meeste hunner geen flauw begrip hadden en hebben, op welke wijze zulke en andere instrumenten behandeld moeten worden, wil men zich door de manier van bespelen eenigszins kunnen voorstellen hetgeen men in vroegere dagen muzikaal genot noemde. Dit een en ander heeft hem doen besluiten *geen toegang* meer te verleenen tot de lokalen waar hij zijne leerzame, interessante verzameling met zooveel moeite, zorg en nauwkeurigheid heeft ingericht.

Maar het wordt tijd een blik te slaan op het „belangrijk werk” door den schrijver genoemd: „Perlen aus der Instrumentensammlung von PAUL DE WIT in Leipzig”.

De inhoud bevat de verkleindè afbeelding in kleurendruk (voortreffelijk uitgevoerd) van omtrent 200 instrumenten, verdeeld over 16 bladzijden; 14 pagina's brengen van elk instrument een beknopte, evenwel duidelijke beschrijving in de Duitsche, Fransche en Engelsche taal. Deze instrumenten zijn door DE WIT naar de tentoonstelling te Weenen gezonden.

Op den titel van genoemde „Perlen” ontwaart men een „Hausconcert im 17ten Jahrhundert” naar eene schilderij van LE MAIRE uit het jaar 1640. — De toetsinstrumenten nemen 10 bladzijden in beslag, op de overige 6 vindt men snaar-, blaas- en slaginstrumenten.

Reeds dadelijk valt op (om slechts enkele te noemen) een Virginal, afgebeeld in gesloten, half geopenden en geheel geopenden toestand. Dit instrument is gemaakt door VALERIUS PERIUS ROMANUS in het jaar 1631. In gesloten toestand heeft het den vorm van een gewoon naaikistje, waarin ook nog verborgen laadjes zijn voor garen, spelden, naalden enz.; wordt het deksel opgelicht, dan vindt men er een spiegel in; klapt men het voorblad naar beneden en neemt men een soort zijden kussen weg, dan komt voor den dag de toetsenrij, die slechts een

omvang heeft van nog niet 3 octaven. Het geheel is 38 c.M. lang; 13 c.M. hoog en 20 c.M. breed. Een ander Virginal (bl. 1) uit het jaar 1670, ook in den vorm van een naaikistje, heeft een fijn beschilderden klankbodem. Vervolgens een allerliefst Clavichord (bl. 1) uit de 17de eeuw, dat gesloten, den vorm van een kleine bijbel heeft; opvallend schoon is b.v. een Clavichord (bl. 2) gemaakt door „CHRISTIAN GOTTLLOB HUBERT, Hochfürstl. Anspachischer Hof-Orgel- und Instrumentenbauer in Bayreuth anno 1772". Dit instrument heeft voor elken toon 2 snaren. De groote vleugel, zoogenaamde Clavicymbal (pag. 3) met 2 boven elkander liggende clavieren, heeft voor elken toon 3 snaren, die verschillend gestemd worden. Speelt men daarop met vol werk, dan verneemt men bij elken toon 3 octaven. Het instrument moet een prachtigen toon bezitten. De fabrickant is onbekend; verschillende eigenaardigheden in de constructie leiden er toe, te mogen aannemen, dat het is uit den tijd van de familie SILBERMANN, die wegens hun voortreffelijken piano- en orgelbouw beroemd waren. (Dit zou dus moeten zijn van 1678 tot 1799). Een prachtig It. Cembalo (pag. 3) door DE WIT in een zeer oud klooster gevonden; het aan de binnenzijde beschilderde deksel stelt voor eene uitvoering van kamermuziek door geestelijken. Bladzijde 4 brengt twee It. Cembali uit het *begin* der 18de eeuw; op het volgende blad weer It. Cembali uit het *midden* der 18de eeuw; één daarvan is aan den binnenkant van het deksel beschilderd; in levendige kleuren stelt het de stad Pisa voor. Op bl. 6 brengt DE WIT een klein huisorgel uit het begin van de 17de eeuw en een oud It. draagbaar orgel, een Vlaamsch Cembalo uit de eertijds beroemde fabriek van „ANDREAS RUCKERS te Antwerpen, fecit anno 1633". Dan mag ik niet verzuimen bijzonder de aandacht te vestigen op het groote prachtige huisorgel (bl. 7) uit het begin der 17de eeuw, in zuiver renaissancestijl gebouwd. Het instrument behoorde vroeger aan een zeer rijke, tevens adellijke familie te Neurenberg en kwam van daar naar Linz (aan den Donau), waar DE WIT het heeft gevonden. Het geheele orgel was, toen hij het zag en ontving, met blauwe verf bestreken, maar hier en daar kon men waarnemen, dat het vroeger beschilderd was. DE WIT liet er de blauwe verf voorzichtig afnemen en nu kwam prachtig schilderwerk voor den dag. Op de binnenzijde van de linkervleugeldeur ziet men den zegetocht

van de heilige Caecilia, op de rechtervleugeldeur David terugkeerende uit den strijd met Goliath; aan het bovenstuk de twaalf hemelteekens. daarboven een wapenschild, waaruit men den stand der vroegere bezitters kan opmaken. Rechts zijn twee leeren riemen aangebracht. die dienen om de blaasbalken in beweging te brengen. Het geheel is hoog 300 c.M.; diep 82 c.M. en breed 123 c.M. Het album verder doorbladerende valt stellig op het Rococovleugeltje, de octaaf Spinett, een Harmonium van de oudste constructie, Hammerclavieren in den vorm van een naaikistje uit de fabriek van „JOHANN SCHIELE in Wienn” uit het einde der vorige eeuw. Boven de snaren is een losse sierlijk gemaakte bak, die ingericht is voor een volledige damesnecessaire; achter den spiegel in het deksel is een bergplaats voor schrijfpapier enz. Wil men het instrument bespelen, dan behoeft men slechts de claviatuur er uit te schuiven. Het heeft evenals de meeste der reeds genoemde instrumenten geen voetstuk en moet dus op de tafel geplaatst worden om het te gebruiken. Verder zou ik nog willen wijzen op den rechtopstaanden vleugel, Giraffe geheeten; op de schoone collectie harpen, op de hoogst interessante luitenfamilie, mandoline, waaronder er zijn uit de fabrieken van „GASPARO VIMERCATI. Milano 1700” en van „ANTONIUS VINACCIA. Napels 1764”, op de verschillende soorten Chitarra en Guitarren, marinetrumpetten, viola pomposa, viola d’amour, deze met de inscriptie: „ANDREAS KEMPTER Lauten und Geigenmacher in Dillingen hat diese grand viol d’amour 1746 gemacht für den geistl. Herrn JOAN ANTON WALTHER, Chorivicario und Caeremonario zu Eychstätt in Dombstift”; Viola da Gamba, Violoncelli, Violini, op de acht allerliefste Poschetti (viooltjes die de dansmeesters in den zak droegen), op de hoorns, tambourins, enz., enz., enz.

Mij dunkt hier genoeg te hebben meegedeeld om de bedoelde „Perlen” te leeren kennen en daardoor te kunnen hoogschatten. Het werk is naar mijn bescheiden meening nog eenig in zijn soort; *ten eerste* omdat het keurig uitgevoerde album de duidelijke afbeelding van omtrent 200 verschillende instrumenten brengt en *ten tweede* er een nauwkeurige, wel is waar beknopte omschrijving, historische data enz. van elk in het bijzonder aan toevoegt.

Het lijvige, dure boek van J. RAMBOSSON (Les harmonies du son) brengt in zeer kleine afmeting slechts 66 gekleurde afbeeldingen;

niet één toetsinstrument is er bij; en in het hoogst elegant, grootsch, prachtig uitgevoerde, zeer kostbare (f 125.—) werk „Musical instruments” van HIPKINS and GIBB ¹⁾ vind men slechts 115 instrumenten en mist men bovendien ook nog het nauwkeurige bijchrift voor elk instrument afzonderlijk.

Getrouw aan de waarheid wil ik gaarne hier bijvoegen, dat men bij HIPKINS and GIBB verschillende afbeeldingen ontmoet, die in het album van DE WIT ontbreken, maar omgekeerd in het laatstgenoemde werk weer vele, die men bij H. and G. tevergeefs zoekt; beide werken vullen elkander in dier voege aan, dat voor den muziekhistoricus in zekeren zin het bezit van beide noodig is, zal hem bij zijn studie het onaangename gevoel van zekere onvoldaanheid niet bekruiplen.

Men ziet dus, dat de vlijtige, nauwkeurige DE WIT, even vlijtig en nauwgezet was in het bijeenbrengen van zijn „Perlen”, waarvan hij een „Volksausgabe” (die ik voor mij heb liggen) à 8 Mk en een „Prachtausgabe” (mij onbekend) à 20 Mk het licht deed zien. ²⁾

Zou na al het bovenstaande nog een woord tot aanbeveling noodig zijn? Ik geloof het niet. Voor den werkelijk belangstellende, hij zij vakmusicus of dilettant, zijn er nu naar ik meen, aanrakingspunten genoeg om het verlangen in hem te doen ontwaken, om zelf het werk in te zien.

Moge velen er zich toe aangespoord gevoelen, als welverdiende belooning voor den rusteloos ijverigen schrijver en uitgever PAUL DE WIT, onzen algemeen gewaardeerden landgenoot te Leipzig.

AMSTERDAM, 17 September 1892.

JACQUES HARTOG.

---

¹⁾ In de bibliotheek onzer Vereeniging aanwezig.

²⁾ De bibliotheek onzer Vereeniging bezit een exemplaar (Volksausgabe).